SELVITYS

Oikeushallinto-osasto
Hallitusneuvos Kirta Heine
Hallitussihteeri Jennimari Huovinen

4.10.2017

OM 3/31/2016

OIKEUSMINISTERIÖN SELVITYS

1. Uudistuksen mahdolliset vaikutukset muiden oikeudellisten palveluiden tarjontaan

Kuten hallituksen esityksen (HE 270/2016 vp) vaikutusten arviointia koskevassa kohdassa on todettu, tuomioistuinpalveluiden keskittäminen voi johtaa myös muiden oikeudellisten palveluiden, erityisesti yksityisten asianajo- ja lakiasiainpalveluiden keskittymiseen nykyistä harvemmille paikkakunnille. Tällaista vaikutusta ei oikeusministeriön käsityksen mukaan kuitenkaan ole nähtävissä vuoden 2010 uudistuksen seurauksena. Oikeusministeriön vuonna 2015 tekemän selvityksen perusteella vuoden 2010 uudistuksella ei ole ollut huomattavaa vaikutusta palveluntarjontaan. Kauhavan kuntaa lukuun ottamatta asianajo- ja/tai lakiasiaintoimistoja on kaikissa itsenäisissä kunnissa, joista käräjäoikeuden kanslia on lakannut. Oikeudellisia palveluja on saatavissa väestöpohjaltaan hyvinkin pienissä kunnissa.

Yksityisten asianajo- ja lakiasiainpalveluiden tarjoaminen on liiketoimintaa. Se keskittyy sinne, missä on kysyntää. Tämä taas on usein suurin siellä, missä on eniten väestöä, mutta siihen vaikuttavat useat muutkin seikat. Käräjäoikeuden sijainti ei siten ole yksinään ratkaiseva tekijä. Oikeusministeriö katsoo, että **muiden oikeudellisten palveluiden saatavuudelle ei voida antaa ratkaisevaa painoarvoa käräjäoikeusverkoston laajuutta arvioitaessa**. Huomattava myös on, että oikeusaputoimistojen toimipaikkaverkko on hyvin kattava (yli 160 toimipistettä). Oikeusaputoimistoja sijaitsisi kaikilla käräjäoikeuspaikkakunnilla sekä lukuisilla muilla paikkakunnilla. Oikeusapu- ja edunvalvontapalveluja myös kehitetään jatkuvasti. Lausunnoissakin esiin tuodulla tavalla tarkoituksena on ottaa etäpalvelut käyttöön valtakunnallisesti. Tämä parantaa oikeusapupalveluiden saatavuutta entisestään. Oikeusministeriö huomauttaa lisäksi, että valmisteilla ei ole uudistuksia, joilla oikeusaputoimistojen toimipaikkaverkkoa oltaisiin supistamassa.

Digitalisaation mahdollistamia moderneja palvelukanavia voidaan hyödyntää myös yksityisten oikeudellisten palveluiden tarjoamisessa. Oikeudellisten palveluiden saatavuutta voidaan edistää sähköistä asiointia ja etäyhteyksiä käyttämällä. Myös asianajajat ja lupalakimiehet voivat toimia useissa eri toimipisteissä, vaikka toimintoja olisi keskistetty käräjäoikeuspaikkakunnille. Edellä todettu huomioon ottaen **oikeudellisten palveluiden saatavuuden ei voida arvioida merkittävästi heikentyvän myöskään nyt ehdotettavassa uudistuksessa**.

2. Lupalakimiesjärjestelmästä

Esillä on ollut kysymys mahdollisuudesta jatkossa laajentaa yksityisten asianajajien ja lupalakimiesten mahdollisuuksia hoitaa julkisen oikeusavun puitteissa ulkoprosessuaalisia asioita. Oikeusministeriö toteaa tältä osin seuraavaa:

Oikeusapulain 8 §:n mukaan oikeusapua antaa julkinen oikeusavustaja. Tuomioistuinasioissa avustajaksi voidaan kuitenkin määrätä myös tehtävään suostumuksensa antanut asianajaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa tarkoitettu luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja. Ns. ulkoprosessuaalisissa asioissa avustajana voi toimia siten ainoastaan julkinen oikeusavustaja. Yksityisen avustajan määrääminen on kuitenkin mahdollista:

1) jos julkinen oikeusavustaja on esteellinen toimimaan asiassa;
2) jos toimiston julkiset oikeusavustajat eivät työtilanteensa takia voi hoitaa kiireellistä asiaa;
3) jos julkisen oikeusavustajan ja oikeusavun pyytäjän väliltä puuttuu keskinäinen luottamus;
4) jos siinä oikeusaputoimistossa, jonka puoleen hakija on kääntynyt, ei kyetä tarjoamaan palveluja hakijan omalla kansalliskielellä suomeksi tai ruotsiksi; tai
5) muusta perustellusta syystä.

Muussa kuin tuomioistuimessa käsiteltävässä asiassa hakija ohjataan edellä mainituissa tilanteissa toiseen oikeusaputoimistoon, jos lähin oikeusaputoimisto on kohtuullisen asiointimatkan päässä. Muussa tapauksessa hakija ohjataan yksityisen avustajan puoleen. Yksityisen avustajan tulee olla asianajaja tai luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja.

Oikeusapulainsäädännön muuttamista niin, että hakija voisi vapaasti valita avustajakseen ulkoprosessuaalisissa asioissa joko julkisen oikeusavustajan tai yksityisen avustajan, ei ole nyt suunnitteilla.

Laillisuusvalvonnassa tehtyjen havaintojen perusteella oikeuskanslerin virasto on tehnyt tammikuussa (2017) aloitteen luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain muuttamiseksi ja täydentänyt aloitetta kesäkuussa. Lisäksi oikeusministeriölle ovat toimittaneet aloitteen muutostarpeista Oikeudenkäyntiavustajalautakunta ja Suomen Lakimiesliitto (vuonna 2016).

Aloitteissa on tuotu esiin, että lupalakimieslakiin sisältyy tulkinnanvaraisia ja epäselviä säännöksiä sekä puutteita, jotka vaikeuttavat lain soveltamista. Muutostarpeita on katsottu ilmenneen muun muassa luvan myöntämisen edellytyksissä (perehtyneisyys, rehellisyys ja ilmeinen sopimattomuus), valvonnan laajuudessa, luvan peruuttamisen edellytyksissä, avustajien palkkioriitojen käsittelyssä sekä oikeuskanslerin muutoksenhakuoikeuden laajuudessa.

Oikeusministeriössä laaditaan aloitteiden pohjalta arviomuistio. Työ käynnistyy lähiviikkoina. Arviomuistion on tarkoitus valmistua tammikuun 2018 loppuun mennessä. **Arviomuistion valmistuttua oikeusministeriö harkitsee, onko lainsäädännön muuttami-**

selle tarvetta. Tässä yhteydessä on mahdollista harkita myös nyt esille nostettua kysymystä.